

Den 6. internationale kongres om arktiske sundhedsforhold, Anchorage, Alaska, 13.-18. maj 1984

Af Bent Harvald og J. P. Hart Hansen

I 1967 indkaldte den daværende Commissioner for Health and Social Services i Alaska, C. Earl Albrecht til møde om arktiske sundhedsforhold i Fairbanks. Der var omkring 60 deltagere, først og fremmest fra værtslandet Alaska, men også nogle fra Canada, Grønland, Norden og USSR. Fra dansk/grønlandsk side deltog landslæge Jørgen Bøggild og daværende landshøvding N. O. Christensen.

Ved dette første møde blev man klar over, hvor mange fælles helseproblemer de arktiske områder i virkeligheden har, og dette blev starten til, at der lige siden med 3 til 4 års interval har været afholdt internationale kongresser om arktisk medicin: 1971 i Oulu, Finland, 1974 i Yellowknife, Canada, i 1978 i Novosibirsk, USSR, i 1981 i København og nu i 1984 den 6. kongres i Anchorage i Alaska.

Gang for gang er deltagerantallet steget. Ved Anchorage-mødet i 1984 var der således ikke mindre end 600 deltagere, flest læger, men også repræsentanter for andre grupper af helse-

personel, tandlæger, syge- og sundhedsplejersker, administratorer etc., endvidere enkelte fra helt andre faggrupper, geologer, antropologer, ingeniører og andre. Karakteristisk for kongressen i Anchorage var en meget stor deltagelse af repræsentanter for »forbrugerne« af helsetjenesten, repræsentanter for de lokale befolkninger, først og fremmest fra Alaska, men også en del fra Canada.

Kongressens præsident var Fred Milan, professor i antropologi ved University of Alaska i Fairbanks. Han er en god ven af Danmark, tidligere gæsteforsker hos professor Holtved ved Eskimologisk Institut, Københavns Universitet, og endnu med mange brokker af både dansk og grønlandsk i behold.

Formålet med disse internationale kongresser er jo i første række at udveksle iagttagelser og erfaringer med henblik på ophjælpning af helsetilstanden i de arktiske områder. Når man skal redegøre for, hvorfor netop de arktiske befolkninger tiltrækker sig så stor medicinsk interesse, fremhæves sædvanligvis 3 forskellige forhold: De arktiske

Helbredsundersøgelse i bygdeskolen, Kapisillit 1981. Foto: Torben Cordtz.

befolkningers etniske egenart efter årtusinders isolation, de barske geografiske og klimatiske forhold og den aktuelle kulturkonfrontation mellem de oprindelige befolkningers traditionelle livsform og en indtrængende teknologisk præget civilisation. Hertil kommer, at de arktiske områder nationalt er forbundet med »rige« nationer, som har haft råd til at udvikle de lokale sundhedsvæsen. Sygdomsforholdene er derfor relativt godt undersøgt og beskrevet. De medicinalstatistiske oplysninger er pålidelige, og selv mindre ændringer i sygelighed og dødelighed konstateres hurtigt.

I mange år har et af de væsentligste emner for den arktisk medicinske forsk-

ning været de sygdomme, som er betingede af de arktiske områders geografiske og klimatiske forhold: Kuldeskader, overlevelse i kulde, problemer i forbindelse med udsendelse af personale til arbejde i arktiske områder etc. Disse forhold blev da også behandlet ved Anchorage-mødet, men andre problemer tiltrak sig langt større interesse. Det må således erkendes, at langt det væsentligste sundhedsproblem i de arktiske områder, og det gælder både eskimoiske og indianske samfund, er alkoholmisbrug og de sociale og medicinske følger heraf. Det må med beskæmmelse erkendes, at vor viden om alkoholmisbrugets årsager er overordentlig begrænset. Vi er i virkeligheden ikke kommet ret

meget længere end på Holbergs tid: Alle ved, at Jeppe drikker, ingen ved hvorfor. Ud fra forskellige teoretiske overvejelser og forskellige holdninger har man også i de arktiske områder forsøgt at komme problemet til livs ved indgreb snart af en, snart af en anden art. Afmægtigheden kommer tydeligt til udtryk i de dårlige resultater af disse indgreb. Restriktioner og Antabus kan holde tilstandens symptomer nede, men fjerner ikke sygdommen.

Det er påfaldende, at billedet har været så ensartet overalt i verden, hvor sammenstødet mellem den vestlige verdens »alkoholkultur« og oprindelig alkoholfri kulturer har kunnet iagttages. Den teori blev fremsat ved mødet i Anchorage, at tilbøjeligheden til at udvikle alkoholafhængighed er en arvelig egenskab, som findes i alle folkeslag. Når en befolkning har fri adgang til alkohol, vil de mennesker, der har denne tilbøjelighed i sig, blive alkoholister. På grund af deres sociale deroute vil de alt andet lige få færre efterkommere end gennemsnitligt for befolkningen, hvilket vil betyde, at denne egenskab, tilbøjeligheden til alkoholafhængighed, igennem generationerne holdes nede. Omvendt vil egenskaben i en befolkning, der ikke har adgang til alkohol, frit have mulighed for at udbredes. Får en sådan befolkning, der måske aldrig tidligere har været i berøring med alkohol, og hvor derfor antallet af mennesker med tilbøjelighed til alkoholafhængighed kan være højt, nu adgang til alkohol, for eksempel ved at komme i berøring med »alkoholkulturer«, vil mange tilfælde af alkoholisme udvikles. Det er muligt, at det er

en udvikling af denne type, man i øjeblikket iagttager i arktiske områder. Er dette tilfældet, må det forventes, at problemet aftager med tiden, også helt uden aktiv indskriden, dog naturligvis under forudsætning af, at sociale og medicinske hjælpeforanstaltninger ikke i for høj grad hæmmer denne »naturlige« selektionsproces.

Ligesom i andre befolkninger ændrer sygdomshyppigheden sig også hos de arktiske folk, i dag måske hurtigere end nogensinde før på grund af de hurtigt ændrede miljøbetingelser. Nogle sygdomme, som tidligere blev anset for typiske for befolkningen i arktiske områder, er nu på tilbagegang, mens andre sygdomme tiltager i hyppigheden.

Som eksempel kan nævnes øjensygdommen, akut grøn stær (glaukom). Akut grøn stær var tidligere meget hyppigt forekommende blandt eskimoer. Sygdommen skyldes dårligt afløb af den væske, der hele tiden dannes inde i øjet, og som udfylder det forreste øjenkammer mellem hornhinden og øjets linse. Når afløbet tilstopper, stiger trykket i øjet. Patienten mærker dette som en meget voldsom hovedpine, synet bliver sløret på det pågældende øje, og hvis der ikke skrives ind, fører sygdommen hurtigt til blindhed. Førhen var akut grøn stær så langt den hyppigste årsag til blindhed blandt eskimoer. At eskimoer rammes mere end andre folkeslag hænger sammen med, at øjet hos eskimoer har et meget fladt forreste øjenkammer, hvorfra afløbet særlig let tilstoppes. Akut grøn stær er nu ganske gradvis ved at forsvinde. Det har man svært ved at forklare, men muligvis hænger det sam-

**Iitsoqqussagut imiinnarlutit puigoqinagit.
Drik dig ikke fra vore traditioner.**

NAMMINEERSINNAALLUTA SILARSUAQ TAKUTTSIGU/LAD OS VISE VERDEN AT VI KAN STYRE OS SELV

Plakat med foto af Jette Bang fra Hjemmestyrets alkoholkampagne, udgivet af Tusarliivik.

men med den almindelige vækstøgning i befolkningen, som også omfatter øjnene. Forreste øjenkammer bliver derved mindre snævert. Vækstøgningen sætter man i forbindelse med de forbedrede levevilkår. Måske også en anden faktor spiller ind. Det vides således, at nærarbejde, specielt læsning, medfører en forlængelse af øjets akse forfra-bagud. Denne øgede længdevækst af øjet kan godt nok give anledning til en nærsynethed, men samtidig er der den gunstige virkning, at akut grøn stær forebygges. Overalt i de arktiske områder er der således i dag en »epidemi« af nærsynethed, og samtidig er den akutte grønne stær ved at forsvinde.

Med hensyn til forekomsten af kræftsygdomme i de arktiske befolkninger synes der også at ske betydelige ændringer. Mest markant er stigningen i lungekræft både hos mænd og kvinder, en stigning som man sætter i forbindelse med den øgede cigaretrykning. Brystkræft hos eskimoiske kvinder er derimod fortsat forholdsvis sjælden. Årsagen hertil kender man ikke. Tidligere satte man den mindre brystkræftforekomst i forbindelse med de mange graviditeter og lange diegivningsperioder hos eskimoiske kvinder. Nu er fødselstallet imidlertid faldet, og diegivningsperioderne er afkortede. Alligevel har der ikke været stigning i brystkræfttilfældene. Kræft i urinblæren og i blærehalskirtlen hos mænd er ligeledes meget sjælden blandt eskimoer. Derimod har Grønland igennem mange år haft en trist verdensrekord med hensyn til kræft i livmoderhalsen.

Påfaldende hyppig blandt eskimoer er kræft i næse-svælgrummet og i spytkirtlerne, kræftformer som er sjældne blandt vesteuropæere, men som derimod er ret hyppige i Østasien. Man sætter disse kræftformer i forbindelse med smitte med et bestemt virus, Epstein-Barr virus, det virus der hos vesteuropæere giver anledning til sygdommen mononukleose (»the kissing disease«). Hvorfor et sådant virus kan fremkalde helt forskellige sygdomme i forskellige befolkninger, er man ikke klar over. Det kan hænge sammen med forskellige smittetidspunkter, men også med forskelle med hensyn til vævs- og blodtyper.

Studiet af smitsomme sygdomme i de arktiske befolkninger har tiltrukket sig stor interesse. Den arktiske beboelse er jo overalt karakteriseret ved, at befolkningen er klumpet sammen i små, meget tætte samfund, men med stor afstand til nabosamfundene. Dette beboelsesmønster giver særlige muligheder for studiet af smitsomme sygdommes udbredelse. Blandt de mest udbredte er nu til dags den smitsomme leverbetændelse (hepatitis, smitsom gulsot). Det ser ud til, at hepatitis virus (type B) både i Alaska, Canada og Grønland forekommer med helt ekstremt stor hyppighed. I mange tilfælde sker infektionen åbenbart allerede i fosterstadiet. Denne type leverbetændelse ledsages hyppigt af skrumpelever, men af en eller anden grund har eskimoer en stor modstandskraft over for dette virus, så skrumpelever er betydelig sjældnere i de arktiske områder end i Vesteuropa. Derimod er der en

noget højere hyppighed af leverkræft i Alaska.

To sygdomme følger man med stor interesse hos eskimoer: Sukkersyge og blodprop i hjertet. Ingen af disse sygdomme, der som bekendt er meget hyppige i Europa og i Amerika, forekommer endnu blandt rene eskimoer. Både for sukkersyges og for hjerteblodprops vedkommende mener man, at den vestlige civilisations vilkår, et stressende liv og et højt fedtindhold i føden, er med til at fremkalde sygdommene. Nu følger man med spænding, om sygdommene øges i antal, efterhånden som vestlige levevilkår mere og mere breder sig blandt de arktiske befolkninger.

Den traditionelle eskimoiske kost med stort indhold af kød fra havpattedyr er blevet fremhævet for sin beskyttende virkning mod blodprop i hjertet. Denne kost har imidlertid også sine ulemper. Trods forholdsvis stort indhold af jern, kan ensidig traditionel kost ledsages af blodmangel på grund af jernmangel. Dette skyldes, at jernet i kød er fastbundet på en særlig måde, så det ikke så let optages fra føden som det jern, der findes i grøntsager. Kalkindholdet i den traditionelle kost er også lavt og har sandsynligvis været det i årtusinder. Det har således kunnet påvises i flere tusinde år gamle eskimoskeletter, at kalkindholdet i knoglerne var påfaldende lavt som udtryk for en for lille tilførsel af kalk med kosten. Kalkfattige knogler bliver bløde knogler, og måske skal den hyppige forekomst af knoglesammenfald med slidgigt i ryggen blandt grønlandere forklares på denne måde.

Indholdet af kviksølv er højt i de arktiske pattedyr og fisk. Særlig høje værdier er fundet i Thuleområdet og nu også i havpattedyr og fisk, der lever i Hudson bugten. Endnu vides ikke, hvorfra kviksølvet stammer. Sandsynligst er vel nok, at det drejer sig om industriel forurening tilført med havstrømmene, men det kan stadig ikke udelukkes, at kviksølvet tilføres fra en naturlig mineralsk kviksølvkilde. Har denne kviksølvforurening nogen medicinsk betydning? Endnu kan man ikke besvare dette med et rent ja eller nej. Der er godt nok ikke iagttaget symptomer på kviksølvforgiftning hos eskimoer trods en betydelig indtagelse af kviksølv gennem kosten. Udelukkes kan det imidlertid ikke, at den stadige belastning af kviksølv kan virke fosterbeskadigende hos gravide kvinder.

Som det vil være fremgået, er der talrige uløste problemer – masser af stof til fremtidens kongresser. Det er karakteristisk, at hver gang et problem nærmer sig sin løsning, afdækkes nye og ofte spændende opgaver. I flere tilfælde har de problemløsninger, der er nået under de ret overskuelige arktiske betingelser, haft betydning langt uden for de arktiske områder. Således har for eksempel udforskningen af blodstørkningen hos eskimoer haft en kolossal betydning for blodpropforskningen overalt i verden.

Kongressens forhandlinger vil blive samlet i en kongresbog, der udgives af University of Washington Press. I tilslutning til kongressen stiftedes en international forening for arktiske sundhedsforhold, som skal fremme det internationale samarbejde inden for den

arktiske medicin. Den næste internationale kongres om arktiske sundheds-

forhold vil blive afholdt i Umeå i Nord-sverige i sommeren 1987.

*Kød fra havpattedyrene modvirker blodpropper i hjertet, men samtidig er kviksølvindholdet i de arktiske pattedyr højt.
Foto: John S. Rasmussen, Narssaq Foto.*